WIKIPEDIA

Idioma ilocanu

El **ilocano**, tamién llamáu ***iloko*** y ***ilokano***, referir a la llingua y cultura acomuñada colos ilocanos, el tercer grupu étnicu más grande de les Filipines. L'área natal de los ilocanos ta nel noroeste de la islla Luzón y ye la identidá de definición pa la Rexón de Ilocos (Rexón I). El primer periódicu en ilocano editar en 1889 y tenía esi mesmu nome, n'español, (El ilocano), siendo editáu por Isabelo de los Reis.

Ilocano 'Iloko'	
Faláu en	Filipines
Zona	El norte de Luzón
Falantes	~10 millones
Puestu	75° (http://www.davidpbrown.co.uk/help/top-100-languages-by-population.html) (Ethnologue 1996)
Familia	Austronesio Malayu-polinesiu Borneo-filipín Norfilipino Norte-Luzón **Ilocano-Iloko-Ilokano**
Estatus oficial	
Oficial en	Filipines (*idioma rexonal*)
Reguláu por	*Komisyon sa Wikang Filipín* (Comisión pal Idioma Filipín)
Códigos	
ISO 639-1	nengunu
ISO 639-2	ilo
ISO 639-3	ilo (http://www.sil.org/iso639-3/documentation.asp?id=ilo)

Conteníu

Historia
Clasificación
- Dialeutos

Ortografía
- Precolonial
- La dómina colonial
- Güei día
  - Comparanza

Gramática
- Tipoloxía
- Pronomes

Referencies
Ver tamién
Enllaces esternos
- Bibliografía

Historia

Los ilocanos son descendientes de los malayos qu'emigraron y colonizaron el noroeste de les Filipines mientres sieglos. Les families y les cles llegaron pol *viray* o *bilog*, significando'l barcu. La pallabra *ilocano* vien de *i*, significando "de", y *looc*, significando "calar o la badea", asina "la xente de la badea." Los ilocanos tamién se refieren a ellos mesmos como *Samtoy*, una contraición de la frase ilocano *saö el mio ditoy*, significando "la nuesa llingua equí".

Los ilocanos ocupen una tierra estrecha y estéril na punta noroeste de Luzón, en mediu la sierra de Cordal al este y el mar de la China meridional al oeste. Esta xeografía inhóspita y aspra moldió a una xente conocida pola so industria aportunante y frugalidad. Esto tamién inducíó a los ilocanos a faese una xente migratorio, siempres buscando meyores oportunidaes.

Los pioneros ilocanos afluyeron al valle más fértil de Cagayan y les llanures de la provincia de Pangasinán mientres el sieglu XVIII y el sieglu XIX y agora constitúin una mayoría en munches d'estos llugares. Nel sieglu XX, munches families treslladar al sur a Mindanao. Ellos fueron el primer grupu filipín étnicu n'inmigrar en masa a Norteamérica, formando comunidaes importantes nos estaos de Ḥawai, California, Washington y Alaska n'Estaos Xuníos. Pueden ser tamién atopáu nel Oriente Mediu, Ḥong Kong, Xapón, Canadá y Europa.

Clasificación

El ilocano ye una llingua de la familia austronesia, falada nel norte de Luzón y en delles partes del país según n'otres partes del mundu. Emplégase como llingua franca na rexón del norte, ye usada como segunda llingua por otros grupos como'l pangasinan, ibanags, ivatans y delles tribús étniques de la Provincia de Monte y Zambales. Ye faláu por aprosimao nueve millones de persones.

Dialeutos

Los llingüistes reconocen dos grupos dialeutales primarios del idioma ilocano: norteño y suriegu. Polo xeneral, caracterícense los subgrupos de dialeutos del norte pola realización de la vocal *y* como una vocal semiabierta anterior non arrondada, o meyor, [ɛ]. La pronunciación ye asemeyada a la pallabra inglesa *bed*. Nun esiste una vocal equivalente nel idioma castellanu.

Nos grupos dialeutales suriegos, la lletra *y* tien dos realizaciones. En pallabres d'orixe español o d'orixe estranxeru, realízase [ɛ] según nos dialeutos norteños. Sicasí, en pallabres indíxenes, la lletra *y* realízase como una vocal zarrada posterior non arrondada, o meyor, [ɯ]. Atópase esta vocal en munchos idiomes filipinos, por casu nel idioma de los kinaray-a, según n'otros idiomes extrajeros, por casu n'el xaponés y n'el turcu.

Ortografía

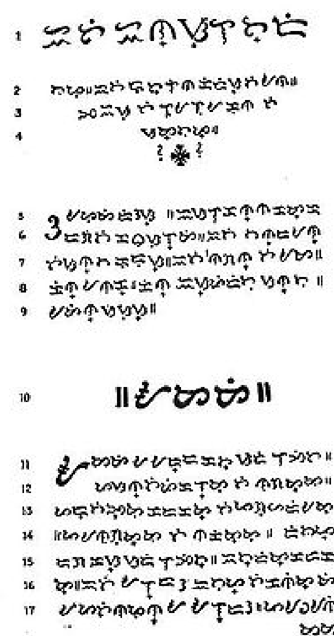
Precolonial

Antes de la llegada de los europeos, los ilocanos precoloniales de toles clases sociales escribíen con un sistema silábicu, o meyor dichu un abugida o silabariu. Esti sistema yera asemeyáu a la escritura tagala y la de los pangasinenses. Cada calter d'estos abugidas significaben una secuencia d'un consonante siguíu por una vocal, CV, entós una sílaba. Ye posible que l'idioma d'orixe d'esti sistema nun precisaba escribir consonantes de coda porque la so propia fonoloxía nun les dexaben. Sicasí, les sílabes de los idiomes filipinos terminen nun consonante y tienen sílabes zarraes. Pa'l escritores, nun había nengún métodu pa indicar l'ausencia de la vocal. En munchos casos, el llector tenía qu'aldovinar si la sílaba terminaba nuna vocal o nun consonante.

D'otra manera, el sistema de los ilocanos ye'l primeru que designó los consonantes de coda con una marca diacrítica - un virama en forma de cruz, esibida en *La Doctrina Cristiana* del añu 1621, una de les publicaciones ilocanas más vieyes qu'entá esisten. La virama escrita embaxo de la lletra siginificaba que nun realizaba la vocal, negar.

La dómina colonial

Dempués de la llegada de los españoles a les islles, el sistema silábicu foi abandonáu pola versión española del alfabetu llatín.

La oración *El Padre El nuesu* del llibru *Doctrina Cristiana*, 1621.

Güei día

Hai dos sistemes n'usu: unu basáu nel español y otru nel tagalu. Nel sistema *español*, les pallabres d'orixe español caltuvieron les sos formes, ye dicir que les pallabres indíxenes afacer a les regles y peculiaridaes del español. Anguaño, solo usar la xente mayor y en publicaciones antigües.

A diferencia del sistema español, el basáu nel tagalu ye más fonéticu. Cada lletra tien namái un valor fonéticu, y reflexa la verdadera realización de la pallabra.[1] Sicasí, la combinación de les lletres *ng* ye un dígrafu. Sigue dempués de la lletra *n* na alfabetización. Resulta que **numo** (*humildá*) apaez antes de **ngalngal** (*mazcar*) nos nuevos diccionarios. L'impautu sobre les pallabres d'orixe estranxeru, les más comunes provienen del español, ye que van precisar camudar les sos formes pa reflexar la fonoloxía ilocana meyor. La revista ilocana *Bannawag* 'L'amanecer' usa esti sistema.

Comparanza

Comparanza ente los sistemes

Comentariu !Español	Ilocano	Traducción	
c -> k	tucac	tukak	*xaronca*
asero	*aceru*		
ch -> ts	kotse	coche	
f -> p [2]	pamilia	*familia*	
daguiti	dagiti	*los/les*	
gue, gi -> he, hi [3]	pahina	*páxina*	
h -> 0	hores	ores	*hora*
j -> h [3]	xuez	hues	*xuez*
ll -> li	kabalio	*caballu*	
ñ -> nin	banio	*bañu*	
ñg -> ng	ngioat	ngiwat	*boca*
Vo(V) -> Vw(V)	aoan aldao	awan aldaw	*nun hai* *día*
qui, que -> ki, ke	iquet	iket	*tida*
v -> b	voces	boses	*voz*
z -> s	zapatos	sapatos	*zapatu*

Notes

1 Ye'l revés nel casu de la vocal /o/ onde tien dos representaciones gráfiques en pallabres indíxenes. Escríbese la vocal /o/ como **o** cuando asocede en pallabres indíxenes na sílaba final de la pallabra o del raigañu, por casu: **kitaemonto** /ki.ta.y.mun.el to/. Tamién, la lletra *y* correspuende a dos vocales nel dialeutu sureñu.
2 Na fonoloxía del ilocano (y del tagalu) el soníu fricativu labiodental /f/ nun esiste. El so soníu averáu ye /p/. Por eso, en pallabres d'orixe español o inglés, /f/ realízase /p/. N'especial, los apellíos qu'empiecen en /f/ suelen dicise con /p/, por casu *Fernández* /per.'nan.deas/.
3 El soníu /h/ namái asocede en pallabres estranxeres, y nel variante del negativu *haan*.

Gramática

Tipoloxía

L'idioma ilocano emplega una estructura de predicáu inicial. Ye dicir que'l verbu o l'axetivu occure na posición inicial na clausa. Y dempués, sigue lo demás de la oración.

El ilocano usa un sistema complexu d'afixos (prefixos, sufixos, infixos y enclíticos) y reduplicación pa indicar una gran variedá de categoríes gramaticales.

Pronomes

Los pronomes ilocanos estremen ente tres casos: absolutivo, ergativo y oblicuu. Tamién, estremen ente tres números: singular, dual y plural. La 1ª persona dual namái inclúi'l que fala y el qu'escucha. Ente que la 1ª persona plural distigue inclusión: inclusivu (tu y yo, compárase cola 1ª persona dual) y esclusivu (ellos y yo).

Pronomes

	Absolutivo independiente !Absolutivo enclíticu !Ergativo	Oblicuu		
1ª persona singular	siák [4]	-ak	-k(o)[5]	kaniák
1ª persona dual	datá, sitá [4]	-ta	-ta	kadatá
2ª persona singular	siká [4]	-m(o)[5]	kenká	
3ª persona singular	isú(na)	-	-na	kenkuána
1ª persona plural inclusivu	datayó, sitayó [4]	-tayó	-tayó	kadatayó
1ª persona plural esclusivu	dakamí, sikamí [4]	-kamí	-el mio	kadakamí
2ª persona plural	dakayó, sikayó [4]	-kayó	kadakayó	
3ª persona plural	isúda	-da |kadakuáda		

4 Estes formes son combinaciones de *si* y los pronomes enclíticos. L'artículu personal *si* esiste nesta forma nel tagalu inda. Nel ilocano el partículo correspondiente ye *nin*, pero yá nun esiste según *si* menos nestos pronomes.
5 Piérdese la *o* final cuando la pallabra anterior termina nuna vocal, y nun hai otru enclíticu siguiente. **Asom** *el to perru* VS **Asomonto** *Va Ser el to perru*

Los pronomes absolutivos tienen dos formes: independiente y enclíticu.

Los pronomes independientes nun son amestaos a nenguna pallabra.

Siák ti gayyem nin Juan.
"Yo soi l'amigu de Juan."

Dakamí ti napan idiay Laoag.
"Somos los que fueron a Laoag."

Los enclíticos amestar a la pallabra anterior.

*Gumatgatang**ak** iti saba.*
"Yo toi mercando plátanos."

*Agawid**kayo**nto kadi non Sabado?*
"¿Vuelvan toos ustedes el sábadu?"

Los pronomes nel casu "xenitivu" son amestaos a nomes en referencia a lo posesado, o son amestaos a los verbos pa indicar el casu ergativo.

Los pronomes -*mo* y -*ko* son amenorgaos a -*m* y -*k* dempués de vocales.

*Napintas ti balay**mo**.*
"La so casa ye bella."
*Ayanna daydiay rusto**k**?*
"¿ú aquel perru mio?"
*Basbasaen**da** ti diariu.*
"Ellos lleen el diariu."

Pronomes oblicuos indica l'oxetu indireutu.

*Intedna **kaniak**.*
"Él dar."
*Imbagam **kaniana**!*
"¡Dicir a ella!"

Referencies

Ver tamién

- Guillermu V Flores, poeta, escritor y compositor filipín, autor de delles de los meyores cantares d'amor y poemes en ilocano.

Enllaces esternos

- Consulta la edición de Wikipedia **n'idioma ilocanu**.
- Información sobre'l diccionariu ilocano más antiguu atopáu: *El 'Thesauro' que naide había estudiáu* (http://www.diariodeleon.es/noticies/bierzo/thesauro-naide-habia-estudiáu_891046.html) y *El diccionariu perdíu taba nel Palaciu Real* (http://www.diariodeleon.es/noticies/bierzo/diccionariu-perdíu-taba-palaciu-real_888714.html).

Bibliografía

- Gálvez Rubino, Carl Ralph (2000). *Ilocano Dictionary and Grammar: Ilocano-English, English-Ilocano*. University of Ḥawai Press. ISBN 0-8248-2088-6.

Control d'autoridaes	**Proyeutos Wikimedia** · Datos: Q35936 · Multimedia: Ilocano language (https://commons.wikimedia.org/wiki/Category:Ilocano_language) **Identificadores** · GND: 4497662-8 (https://d-nb.info/gnd/4497662-8) · NDL: 00564226 (https://id.ndl.go.jp/auth/ndlna/00564226) · AAT: 300388456 (https://www.getty.edu/vow/AATFullDisplay?find=&logic=AND&note=&subjectid=300388456) · **Diccionarios y enciclopedies** · Britannica: url (https://www.britannica.com/topic/Ilocano-language)